

בס"ד

"וימצא דודאים בשדה"

לפרשת ויצא (ע"פ שעורו של הרב יונתן גרוסמן)

ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה
בלילה הוא :

(יא) וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד לעקב בן חמישי (יח)
ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי
ותקרא שמו יששכר: (יט) ותהר עוד לאה ותלד בן ששי לעקב:
(כ) ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם זבדני
אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבלון:
(כא) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה:

(כב) ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את
רחמה: (כג) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את
חרפתי: (כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף יהנה לי בן
אחר:

(כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן
שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי: (כו) תנה את נשי ואת ילדי
אשר עבדתי אתך בהן ואלכה כי אתה ידעת את עבדתי אשר
עבדתיך: (עברו שבע שנים).

הצורך בתיאור השיחה בין יעקב ורחל (הקטיעה הראשונה
ברצף ברור, שכן היא השפיעה באופן ניכר על בנייתה של
משפחת יעקב:

בעקבות שיחה זו לקח יעקב את בלהה, ואחר כך גם את זלפה,
ושתיהן זכו ליטול חלק בבניית משפחת ישראל.

לעומת זאת, אזכורו של סיפור הדודאים (הקטיעה השנייה
ברצף) מפתיע.

סביר להניח שבמהלך שבע השנים שבהן נולדו בני יעקב
התרחשו במשפחת יעקב עוד דברים רבים אחרים;
אף על פי כן אין הכתוב מספר עליהם, מפני שבפרייה זו
מתמקדת התורה בלידתם של בני יעקב.

מהי, אם כן, משמעותו של סיפור הדודאים בהקשר זה?

במה השפיע הסיפור הזה על בנייתה של משפחת יעקב ועל
לידת הבנים?

על מנת לדון בדבר ננתח תחילה את הפרשייה מתוך עצמה,
ורק לאחר מכן ננסה לעמוד על משמעותה בהקשר הכולל של
סיפור בנייתה של משפחת יעקב.

מציאת הדודאים

הסיפור נפתח בתיאור מעשהו של ראובן:

(יד) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה.

תיאור לידותיהם של בני יעקב מופיע בפרשה ברצף.

ואולם, רצף זה נקטע בשני מקומות:

ההפרעה הראשונה בו באה לאחר לידת יהודה, בנה הרביעי
של לאה:

בין רחל ויעקב מתנהל דו-שיח קשה וטעון, ובעקבותיו נותנת
רחל את בלהה שפחתה ליעקב.

לאחר אירוע זה ממשיך התיאור של לידת הבנים, אך הוא
נקטע בשנית על ידי סיפור הדודאים (ל', יד-טז), המופיע
לאחר לידת השפחות (שילודות שני בנים כל אחת).

1. בראשית פרק כ"ט

... (כט) ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה: (ל)
ויבא גם אל רחל ויאבה גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד
שבע שנים אחרות: (לא) ויבא יהנה כי שנואה לאה ויפתח את
רחמה ורחל עקרה:

(לב) ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה
יהנה בעיני כי עתה יאבהני אישי: (לג) ותהר עוד ותלד בן
ותאמר כי שמע יהנה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה
ותקרא שמו שמעון: (לד) ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה
הפעם ילנה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על פן קרא שמו
לוי: (לה) ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהנה על
פן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת:

פרק ל':

(א) ותבא רחל כי לא ילדה לעקב ותקנא רחל באחותה
ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: (ב) ויחר
אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי
בטן:

(ג) ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברפי ואבנה
גם אנכי ממנה: (ד) ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה ויבא
אליה יעקב: (ה) ותהר בלהה ותלד לעקב בן: (ו) ותאמר רחל
דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על פן קראה שמו דן:
(ז) ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני לעקב: (ח) ותאמר
רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכלתי ותקרא שמו
נפתלי:

(ט) ותבא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן
אותה לעקב לאשה: (י) ותלד זלפה שפחת לאה לעקב בן: (יא)
ותאמר לאה בנד |בא גד| ותקרא את שמו גד: (יב) ותלד
זלפה שפחת לאה בן שני לעקב: (יג) ותאמר לאה באשרי כי
אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר:

(יד) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא
אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי
בנד: (טו) ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את
דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי
בנד: (טז) ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו

על המקום שבו נמצאו הדודאים – **"בשדה"** – ועל תרומתו להבנת הפרשייה נדון בהמשך, עם שובו של יעקב בערב, אף הוא **"מן השדה"**.

הביטוי **"וילך ראובן"** פותח גם אפיזודה אחרת בספר בראשית:

2. בראשית ל"ה, כב
וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו.

הקשר שבין שתי התמונות הללו ברור: בשתייהן משפיע ראובן על מערכת היחסים במשפחתו.

אמנם בסיפור הדודאים אין הוא אלא רקע להסכם שבין רחל ולאה, אך עצם העובדה שהתורה מספרת כי הדודאים הגיעו ללאה על ידי בנה קושרת את ראובן להשתלשלות המאורעות.

אמנם דומה שיש בין שני המעשים הללו של ראובן גם קשר עמוק יותר, ונרחיב על כך בהמשך.

יש לתת את הדעת גם על תיאור הזמן **"בימי קציר חטים"**, הנראה כמיותר: מה לנו אם אירע הדבר בימי קציר חטים או בימי החורף הקר?

חז"ל הביאו פסוק זה בין דרשות הדופי של מנשה בן חזקיהו, שהיה מלגלג על התורה כי היא כותבת דברים שלא לצורך וטען כי הפסוק פשוט מיותר (סנהדרין צט ע"ב). ומה באמת הצורך שבו?

חז"ל, בהמשך הסוגיה שם, נתנו דעתם על דבר זה ולמדו מכך דבר מה על אופיו של ראובן:

3. סנהדרין צט ע"ב
אמר רבא רבבי יצחק אמר רב: מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל.

ובעקבותיהם רש"י בפרשתנו:

4. רש"י על בראשית פרק ל פסוק יד

(יד) בימי קציר חטים - להגיד שבתן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו:

כלומר, ישנו ניגוד מפתיע בין תיאור הזמן **"בימי קציר חטים"** ובין מה שמביא ראובן הביתה – **"דודאים"**.

לנוכח התקופה שבה 'הלך ראובן', ניתן היה לצפות שיחזור לביתו ובידו שק שעורים, כרות השבה משדה בעז;

אך בשובו נשא עמו ראובן דווקא דודאים – צמח הפקר הגדל פרא – ומכאן למדו חז"ל על זהירותו בגזל.

ואולם, ניתן גם להציע כי באזכור **"קציר חטים"** מבקשת התורה דווקא לרמוז לזיקה נסתרת בין ה"חטים" ובין ה"דודאים".

עצם ההדגשה כי ראובן יוצא בימי קציר חטים ושב הביתה עם דודאים יוצרת זיקה תודעתית בין שני הצמחים הללו: חיטה היא המזון הבסיסי, שבלעדיו לא ניתן להתקיים,

ובדומה לכך, תפקיד הדודאים בסיפור – כך לפחות לפי מה שסבורים ראובן, לאה ורחל – קשור בחיות בסיסית של האדם, ובלעדיהם קשה להתקיים.

זיקה זו, שלפיה הדודאים מקבילים בחשיבותם לחיטים, מאשרת את שיטתם של רד"ק ואחרים כי האימהות ראו בדודאים סגולה לפוריות.

הבאת הדודאים ללאה

מיד לאחר תיאור מציאת הדודאים על ידי ראובן עובר הכתוב לנתינתם ללאה:

ויבא אתם אל לאה אמו (יד).

יושם לב שראובן אינו **נותן** את הדודאים ללאה כי אם **מביא** אותם אליה.

ראובן אינו רואה עצמו כבעל הדודאים וכמי שצריך לעשות פעולה קניינית ולהעביר את הבעלות עליהם;

הוא **מביא** אותם אל לאה, כלומר: הדודאים שייכים לה כשם שהם שייכים לו.

(אין צורך לומר, שבהמשך הסיפור יתייחסו שתי האחיות לדודאים באופן שונה...).

הכינוי **"אמו"** המצטרף לשמה של לאה הנו חשוב ביותר.

היחס המשפחתי הזה מודגש באופן דומה גם בהמשך הפסוקים:

(יד) תני נא לי מדודאי **בנך**... ולקחת גם את דודאי **בני**... תחת דודאי **בנך**... שכר שכרתיך בדודאי **בני**.

דומה שהכתוב מבקש להדגיש בפנינו את הקרבה היתרה שבין ראובן ללאה:

הוא פועל מתוקף היותה אמו, והיא רואה בו את בנה.

הדגשה זו פותחת פתח להבנת מניעיו של ראובן בסיפור.

כפי שהעירונו לעיל, לעתים נדמה שראובן אינו אלא רקע למפגש העיקרי בסיפור, המתנהל בין רחל ולאה.

ואולם, העובדה שתיאור מציאת הדודאים על ידי ראובן נראית **כמיותרת להבנת הסיפור** (די היה להזכיר שללאה יש דודאים) מעידה כי התורה רוצה ללמדנו דבר מה גם ביחס לראובן.

הבאת הדודאים לאמו מיד לאחר מציאתם מסגירה את רגשותיו של ראובן.

ראובן, בנה הבכור של לאה, הוא שישן לצדה לילה אחר לילה באוהלה – אותו אוהל שיעקב אביו נעדר ממנו.

לילה אחר לילה מוחה ראובן את דמעות אמו, וסביר להניח שבאוזני בנה הבכור קובלת לאה על חייה, על יחסיה עם אחותה ועל יחסו של בעלה כלפיה.

בהבאת הדודאים ללאה יש לראות אפוא רצון עמוק של בן לנתם את אמו, לשמחה ולו במעט, להזכיר לה שטוב הוא לה מעשרה בעלים...

דומני שבהקשר זה יש לראות גם את הקשר שבין שני הסיפורים הפותחים בביטוי **"וילך ראובן"**:

בשני הסיפורים מבקש ראובן למעשה **להשיב את כבודה של אמו!**

לא די בזה שהי' מונע ממנה פרי בטן, היא חשה שכל משפחתה מפנה לה עורף.

תחילה הגיב כלפיה יעקב בתקיפות ורמז שהיא האשמה בעקרונות:

"התחת א-להים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן" (ל', ב).

וכעת גם אחותה לאה אינה מתרצה לבקשתה ורומזת שוב שהיא, רחל, אינה ראויה לדבר: "המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני" (טו).

לאה מגדירה את יעקב "אישי" – האיש שלי, ולא 'אישני' – האיש שלנו.

הגדרה זו תואמת את המציאות הריאלית, שהרי לאה נישאה ליעקב ראשונה, ורק אחר כך הצטרפה רחל, כאשתו האהובה של יעקב.

עם זאת, מילים אלו מציבות באור אירוני את ההתרחשות, שהרי לאה ורחל יודעות שתיהן היטב כי יעקב רצה את רחל, ורק אותה, ובמובן מסוים לאה היא שהצטרפה שלא כדין ולקחה את אישה' של רחל מתחת ידיה.²

משפט זה, שניתן כאמור לנסחו בדיוק להפך, מעיד כמאה עדים על התסבוכת הנפשית שבה מצויה המשפחה.

בדבריה מסגירה לאה את נקודת מבטה על המציאות: רחל גוזלת ממנה את בעלה.

אין צורך לומר שרחל רואה את הדברים באופן שונה, והתקשורת בין שתי האחיות היא כמעט בלתי-אפשרית.

חוסר התקשורת בין האחיות בולט בתגובתה של רחל. רחל, שאינה רואה את המציאות כהגדרתה של לאה (ומבחינתה בצדק!), מעבירה את דבריה העקרוניים של לאה ("המעט קחתך את אישי") למישור קונקרטי: "לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך" (טו).

וכי בלילה אחד מדובר? האומנם לכך נתכוונה לאה?

מסתבר שלאה תיארה את תחושתה בנוגע למציאות המשפחתית היום-יומית, הקבועה והרגילה;

אלא שרחל, כאמור, הפכה את דבריה לביקורת ספציפית שניתן לפתרה בן לילה.

כאמור, נקודת המבט השונה אינה מאפשרת תקשורת ברורה בין שתי האחיות.

ביצוע ההסכם

לאחר ההסכם בין האחיות עובר הכתוב לתאר את ביצועו.

אלא שתיאור זה מתחיל, באופן מפתיע, בהגעת יעקב מעבודתו:

ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר... (זט).

2 הביטוי "קחתך את אישי", יכול להזכיר את לשון ליקוחין שבתורה, שמשמעותו נישואין. אלא שכאן מוצגת דווקא האישה כמי שלוקחת את האיש. ההיפוך קשור לפסיביות של יעקב בתמונה זו, כפי שיבואר בהמשך.

ההדגשה החוזרת ונשנית בכתוב לכל אורך הסיפור כי הדודאים הם 'דודאי בנה' של לאה, מבקשת אפוא להעלות על פני השטח את משמעותם של הדודאים עבור לאה – משמעות החורגת הרבה מעבר לסגולה זו או אחרת.

מבחינתה אלו 'דודאי בנה':

סימן וזכר לאהבתן של בנה ולשותפות הרגשית שחש עמה.

יושם לב כי גם בסופו של דבר, כשתבשר לאה ליעקב על אודות הסכם החליפין, היא תמשיך ותדגיש: "שכר שכרתיך בדודאי בני"!

איני יודע מה חשב ראובן כשנכנס לאוהל אמו למחרת 'הסכם הדודאים' וראה כי הדודאים שנתן לה מצויים עתה אצל רחל אחותה.

ניתן להעריך שלאה הסבירה לו את הרווח שבנתנית הדודאים תמורת יעקב, אולם איני משוכנע שילד בן חמש¹ יכול להבין מדוע ויתרה אמו על המתנה שכה התאמץ עברה.

בין כך ובין כך, יחסי ראובן ואמו רמוזים בסיפור קצר זה, גם אם הם ניצבים כרקע לעיקרו של הסיפור.

בקשתה של רחל וההסכם בין האחיות

לאור דברינו עד עתה יכולה בקשתה של רחל מלאה "תני נא לי מדודאי בנך" להישמע כבקשה חצופה מפי האישה האהובה.

אלא שבהקשר זה יש לזכור את מצוקתה הנוראה של רחל.

בקשה זו היא למעשה המשך לבקשתה מיעקב בדיאלוג הקודם שקטע את רצף לידת הבנים: שם ביקשה רחל מיעקב שייתן לה בנים, וכעת היא מבקשת מאחותה שתיתן לה את הסגולה לבנים – את הדודאים.

מבחינה זו מתלווה כעת צליל חדש להתייחסות לראובן כאל 'בן לאה' – הפעם בפיה של רחל.

ראינו לעיל שהדגשת כינויו המשפחתי של ראובן נועדה להעלות לתודעה גם את מערכת היחסים שבין הבן לאמו, וממילא את משמעותם של הדודאים בעיני לאה.

כעת, כאשר הכינוי בא מפי רחל, נדמה שתואר זה מדגיש את תסכולה של רחל: לך, לאה, אומרת רחל, יש בן; תני נא לי מעט מן הדודאים שהביא.

וכמעט שניתן לשמוע את השמטת הדודאים מן הבקשה: תני נא לי מבנד...

העמדה הנפשית של רחל קשה מנשוא.

1 מסתבר שזה היה גילו של ראובן לערך, שהרי עד סיפור הדודאים ילדה לאה ארבעה בנים (ראובן, שמעון, לוי ויהודה), ולאחריו ילדה עוד שלושה ילדים (יששכר, זבולון ודינה) – ובסך הכול ילדה את כל שבעת ילדיה במשך שבע שנים בלבד (ראה ל', כה-כו, משם עולה כי שבע השנים שעבד יעקב ברחל הסתיימו עם לידת יוסף – שהייתה כבר לאחר לידתה השביעית של לאה). ייתכן אמנם שהצדק עם ר"י בכור שור, שדינה היא תאומה של זבולון (ולכן לא נזכר בלידתה היריון, בשונה מהניסוח הרגיל), אך גם אם כן, אין ראובן יכול להיות גדול מחמש. איני מבין את פירושו של רד"ק (על ל', יז) כי "ראובן היה אז כבן שבע שנים".

השיחה עם רחל הסתיימה בהצעתה שיעקב ייקח את שפחתה:
 "הנה אמתי בלהה, בא אליה" (ל', ג).

למרבה ההפתעה, התורה אינה מציינת כל תגובה מצדו של יעקב להצעתה של רחל;

הכתוב מתאר את יעקב עושה כן – ללא אומר ודברים!

עמדה זו עולה ביתר שאת בהמשך, כאשר לאה מאמצת את הרעיון ונותנת את זלפה שפחתה ליעקב –
 וכאן אין מופיעה אפילו בקשתה מיעקב שיסכים לכך.

יש להדגיש:

אין כוונתנו שלאה אכן לא ביקשה מיעקב את הסכמתו;

סביר להניח שדיאלוג כזה התקיים, ואני מעריך שגם לרחל השיב יעקב ונתן את הסכמתו.

אף על פי כן בחרה התורה להחסיר דברים אלו מן התיאור, ובכך היא מבקשת ללמדנו דבר מה על דמותו של יעקב בתמונת אלו.

הפסיביות של יעקב מתגלה בשלישית בסיפורנו, בתגובתו להודעתה של לאה על אודות הסכם החליפין, וליתר דיוק: באי-תגובתו.

גם כאן אין התורה מספרת על תחושותיו של יעקב לנוכח המכירה המוזרה.

האם הלך לדבר על לבה של רחל?

האם כעס על נשותיו?

ושמא דווקא הבין ללבה של לאה והלך לאוהלה בשמחה?

ניתן לשער השערות רבות, אך שתיקת הכתוב חזקה מכל השערה.

אם נחזור לרגע להשוואה לסיפור מכירת הבכורה, ניווכח כי התורה מציבה כאן בעצם תמונת ראי בנוגע לדמותו של יעקב: פעם היה זה יעקב שיזם הסכם חליפין עם אחיו;

כעת יעקב הוא החפץ הנמכר עצמו...

הפסיביות של יעקב בסיפור נרמזת גם באזכור מרומז של סיפור נוסף.

התוצאה של הסכם הדודאים היא:

(ל', טז).

וישכב עמה בלילה הוא

ניסוח זה מבקש, ככל הנראה, להזכיר לנו סיפור דומה אחר – סיפור לוט ובנותיו, שבו נאמר:

6. בראשית י"ט, לג

ותשקין את אביהן יין בלילה הוא, ותבוא הבכירה ותשכב את אביה, ולא ידע בשכבה ובקומה.

דומה שאין עוד סיפור של יחסי אישות שבהם הגבר הוא כה **פסיבי** עד כי נאמר עליו "ולא ידע בשכבה ובקומה".

מדוע לא היה די לציין, מיד לאחר ההסכם, "וישכב עמה בלילה הוא" (שם)?

לכאורה תיאור המפגש של לאה ויעקב בשדה מיותר.

ואולם, כפי שמסתבר פעמים רבות, דווקא נתונים 'סתמיים' אלו תורמים רבות להבנת העולם הרגשי של הדמויות המתוארות ולהבנת המסר של הכתוב.

נדמה שאף כאן טמון בתיאור ערך כפול:

הן מבחינת יעקב השב מן השדה, הן מבחינת לאה היוצאת לקראתו.

הביטוי "ויבא יעקב מן השדה" מבקש להזכיר ללומד הפרשייה את הפעם הקודמת שבה פגש בביטוי זה (והוא מופיע רק פעם אחת נוספת!).

היה זה בסיפור מכירת הבכורה ליעקב על ידי עשו – ששם היה זה הוא שבא מן השדה:

"ויבא עשו מן השדה והוא עיף" (כ"ה, כט).

מה רוצה התורה ללמדנו ביצירת זיקה זו?

אין ספק שמאחרי הלשון הדומה עומדות שתי תמונות דומות:

בשני המקרים מדובר בשני אחים העורכים ביניהם הסכם חליפין –

עשו מעוניין בנזיד העדשים, רחל מעוניינת בדודאים;

ובשני המקרים מה שנמכר עבור הצמח-התבשיל לא היה דבר ממשי כי אם זכות מסוימת – בכורה מזה, ויעקב ללילה מזה.³

זיקה זו בין הסיפורים מבהירה את ביקורתם של חז"ל על 'מכירת' משכבו של יעקב, וכפי שפירש רש"י על פי בראשית רבה:

5. רש"י

"לפי שזלזלה במשכב הצדיק, לא זכתה ליקבר עמו".⁴

ההשוואה לסיפור מכירת הבכורה, המסתיים בשיפוט מקראי מרומז של עשו – "ויבז עשו את הבכרה" (שם, לד) – הביאה את חז"ל להשליך אותה מסקנה גם על רחל: **"ותבז רחל את משכב יעקב"**.

ואולם, ההשוואה בין שני הסיפורים קשורה גם לאפיון הדמות שעד כה לא נזכרה כלל בשמה: יעקב.

באופן מפתיע, יעקב הוא החפץ העובר כאן מיד ליד.

האחיות קובעות ביניהן עם מי ישכב יעקב הלילה, וניכר כי אין הן חושבות שעליהן להתייעץ תחילה עם יעקב או לקבל את רשותו.

למעשה, הפסיביות של יעקב בסיפור לידת הבנים הודגשה כבר קודם לכן.

3 על זיקה זו הרחיב ז' זקוביץ בספרו מקראות בארץ המראות, תל אביב 1995.

4 העונש נראה קשה ביותר, אולם הוא מנוסח בצורה של מידה כנגד מידה: רחל זלזלה במשכב של לילה אחד, ועל כן איבדה את המשכב הנצחי – את הקבורה לצדו של בעלה.

יעקב לא היה כמובן שיכור בבואו באותו לילה לאוהל לאה, ואולם, עצם יצירת הזיקה בין שני הסיפורים באה ללמד על הפסיביות שלו בכל הנוגע לתככים שבין שתי נשותיו.

לאה מצטיירת כאן כהיפוך הגמור ליעקב הפסיבי, וזו, ככל הנראה, מטרת הכתוב בהדגישו את יציאתה לקבל את פני יעקב:

ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני (טז).

לאה אינה יכולה עוד לחכות באוהל.

כמעט נוכל לראותה בעיני רוחנו יושבת באוהל, מציצה מדי פעם בעד החלון, אולי אף שולחת את בניה לדרך על מנת שיודיעוה כאשר יעקב בא, והיא מחכה ומצפה.

אך מגיע יעקב לאזור המחנה, וכבר לאה יוצאת לקראתו, ומיד אומרת היא את המסקנה הסופית והחשובה מבחינתה – **"אלי תבוא"** 5 –

ורק אחר כך מציינת את סיבת הדבר: **"כי שכר שכרתיך..."**.

גם הכפלת הפועל בצירוף המקור (**"שכר שכרתיך"**) תורמת לאווירה החגיגית שלאה שרויה בה.

כאן נסגר המעגל.

הסיפור נפתח בכך שראובן מוצא דודאים **"בשדה"** ומביאם ללאה – **"ויבא אותם אל לאה אמו"**;

עתה שב יעקב מן **"השדה"**, ולאה אומרת לו **"אלי תבוא"**.

משמעותו של סיפור הדודאים

הבה נחזור עתה לשאלה שבה פתחנו: מה משמעות הסיפור לרצף של לידת בני יעקב?

כדי להבין זאת יש להזכיר נתון נוסף:

לאחר לידת ארבעת בניה הראשונים נאמר בלאה **"ותעמד מלדת"** (כ"ט, לה).

אמירה זו מפתיעה מאוד אם מביאים בחשבון שבמשך שבע שנים ילדה לאה שבעה ילדים (שישה בנים ובת): הכיצד עמדה לאה מלדת, אם ילדה אחר כך עוד שלושה ילדים?

נדמה שלידותיה האחרונות של לאה הן תגובה א-לוהית למעשה הדודאים.

עצם העובדה שבעקבות סיפור הדודאים שמע ה' אל לאה ונתן לה עוד שני בנים ובת מורה כי **השיפוט הרמוז בפרשייה זו נוטה לטובת לאה**.

בביטוי **"ותעמד מלדת"** – הנזכר לאחר לידת יהודה ולפני סיפור הדודאים – רומזת התורה לקורא לבל יצפה ללידות נוספות שלה.

ובכל זאת, לאחר מעשה הדודאים היא שבה וילדת! אין זאת, כי אם גמול טוב שגמלה הקב"ה על שוויתרה על הדודאים לטובת יעקב.

וכדברי רבי לוי:

7. בראשית רבה עב ה

בא וראה מה יפה היתה סרסרותן [=מכירתן] של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם, שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל - יששכר וזבולן. יששכר יושב ועוסק בתורה, וזבולן יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל.

הכתוב עצמו רומז לפרשנות זו בכותרת שנתן ללידות לאה שלאחר מעשה הדודאים:

וישמע א-להים אל לאה ותהר ותלד... (ל', יז).

אזכור מפורש של התערבות א-לוהית הופיע בלידתה הראשונה של לאה, ושב והופיע בלידת רחל את יוסף.

בשני המקומות הללו הדבר מתאים, שהרי בשניהם פתח ה' את רחם האימהות.

אך מדוע חוזר הביטוי בשנית אצל לאה?

והרי לא מצאנו שהוא מופיע שוב ושוב בין לידה ללידה!

נדמה שחזרתה של כותרת זו בפתח לידותיה האחרונות של לאה מלמדת כי היה כאן צורך בהשגחה א-לוהית מיוחדת: לאה כבר **'עמדה מלדת'**, ורק בעקבות מעשה הדודאים פתח ה' שנית את רחמה.

מעשה הדודאים הניב אפוא תוצאות הפוכות מן הצפוי.

רחל, ברצונה סגולה לפריון ובויתורה על יעקב, דחתה עוד יותר את הריונה, ודווקא לאה, שהסכימה לוותר על סגולות מגיות עבור יעקב, זכתה ללדת שני בנים נוספים שיבנו את משפחת יעקב.

וכך דרשו חז"ל:

8. בבראשית רבה (עב ג)

אמר ר"א: זו הפסידה וזו הפסידה, זו נשתכרה וזו נשתכרה: לאה הפסידה דודאים ונשתכרה ב' שבטים ובכורה, ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים ובכורה. ר' שמואל בר נחמן אמר: זו הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה עמו, רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה עמו.

לסיכום, במעשה הדודאים עולים על פני השטח המתחים החבויים במשפחת יעקב:

ניסיונותיו של ראובן לנחם את אמו;

מצוקתה של רחל העקרה, שאינה מוצאת לה אפילו אוזן קשבת,

ומצוקתה של לאה הבודדה, המרגישה שבעלה נלקח ממנה;

הקצר התקשורתי בין שתי האחיות,

ואי-הצלחתו של יעקב לפעול להשכנת שלום בין נשותיו.

בסופו של דבר נפתרות המצוקות רק בהתערבות בורא עולם: **"וישמע א-להים אל לאה"**;

"ויזכר א-להים את רחל וישמע אליה א-להים".

5 ייתכן שהכתוב רומז כאן לשני המובנים של המילה "תבוא": הליכת יעקב לאוהל לאה וקיום יחסי אישות עמה.

לא סגולות פריון כאלה ואחרות, מוכחות יותר ומוכחות פחות, יפתרו את מצוקות המשפחה;

רק תפילה שנשמעת על ידי בורא עולם תעשה זאת.

בהקשר זה אנו רשאים להיזכר בזיקה הספרותית שבה פתחנו:

קישור סיפור מכירת הדודאים לסיפור שכיבת ראובן עם בלהה על ידי הביטוי החוזר "וילך ראובן".

בשני הסיפורים נדמה כי ישנו ניסיון 'מוגזם' להתערבות אנושית במהלך המאורעות:

רחל מבקשת ליטול בידה מפתחות של פרייה ורבייה, מפתחות המסורים לבורא עולם;

ראובן מבקש לקבוע את סדר המנהיגות במשפחה, סדר שיעקב הוא שאחראי לו.⁶

6 בבראשית רבה (צט ו) מובאת דעה כי ביקורתו של יעקב על ראובן "כי עלית משכבי אביך" (מ"ט, ד) אינה מכוונת לשכיבת ראובן עם בלהה (כפי הפשט) כי אם למציאת הדודאים בשדה ולמה שהתגלגל מכך!

